

5. Онацький Н. Сім років існування Сумського музею / Н. Онацький // Сумська округова інспектура Наросвіти; Сумський художньо-історичний музей. - Суми, 1927. - С. 1 - 15.
6. Побожій С. Художнє життя на Сумщині першої третини ХХ століття / С. Побожій // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. - Х., 2002. - № 1. - С. 49 - 56.
7. Сапухіна Л. П. Зісторії Сумського обласного краєзнавчого музею / Л. П. Сапухіна // Сумський обласний краєзнавчий музей : історія та сьогодення : зб. наук. ст. / ред. В. С. Терентьев. - Суми : Мак Ден, 2005. - С. 3 - 20.
8. СУКМ Лист Н. Н. Онацької до Г. Петрова про участь Н. Онацького у Всеросійському з'їзді художників у Петрограді в грудні 1911 - січні 1912 р. та про дружні стосунки сім'ї Онацьких з К. М. Даценко - рідною сестрою Остапа Вишні (1986) // КН-32386, Д-5925, 4 с.
9. СУКМ Лист Н. В. Онацької до Г. Петрова з уточненням дат викладацької діяльності Н. Онацького в Сумський період та про призначення його завідуючим художнім музеєм 1920 р. оскільки він єдиний фахівець у Сумах у цій галузі (1968) // КН-31983, Д-5756, 1 с.
10. СУКМ Звіт Н. Онацького про роботу Сумського округового художньо-історичного музею за I квартал 1926 р. // ф. 33, оп. 1, спр. 27, арк. 2, 10, 10 зв, 35, 47.
11. Ткаченко Б. Погром : документальний нарис / Б. Ткаченко. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2010. – С. 282 - 364.
12. Федоровський О. Краєзнавча робота в Харкові і на Слобожанщині / О. Федоровський // Червоний щлях. - 1923. - №3. - С. 186 - 194.
13. ХАДО Доповідна інструктора Губкописа Н. А. Гедройца про стан справ по охороні пам'яток мистецтва та старовини в Сумах (1920) // ф. Р - 4365, оп. 1, спр 32, арк. 129.
14. Юрченко Н. До питання походження старої колекції музею / Н. Юрченко // Художній музей : минуле та сучасність : матеріали наук. конф., присвяченої 80-річчю заснування Сумського художнього музею ім. Н. Онацького / ред. Л. К. Федевич. - Суми : ДОУНБ ім. Н. К. Крупської, 2001. - С. 46 - 52.

УДК 37.035.6: 745/ 749

Гулей О. В.
старший викладач кафедри історії,
теорії музики та художньої культури
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

ПИСАНКАРСТВО В КОНТЕКСТІ КРАЄЗНАВЧОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто проблему національно-патріотичного виховання студентської молоді засобами декоративно-прикладного мистецтва. Його розробка здійснюється автором у рамках краєзнавчої підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, вагоме місце в якій займає ознайомлення студентів з традиційним народним мистецтвом Сумщини.

Гулей О. В. Писанкарство в контексте краєведческой подготовки будущего учителя изобразительного искусства. В статье рассмотрено проблему национально-патриотического воспитания студенческой молодежи средствами декоративно-прикладного искусства. Его разработка осуществляется автором в рамках краеведческой подготовки будущих учителей изобразительного искусства, весомое место в которой занимает ознакомление студентов с традиционным искусством Сумщины.

Gulei O. Pysankarstvo in the context of the preparation the future Fine Arts teacher. The problem of national-patriotic education of student's youth using the methods of decoratively applied art. The author develops it within the framework of country study, which is part of future fine arts teachers' training, familiarizing students with traditional popular art of Sumsheny.

Оволодіння національними духовними та мистецькими цінностями свого народу – це важливі чинники національного виховання молоді, без якого неможливе збереження історичної пам'яті та розвиток духовності.

Проблема освітньої місії культури є предметом пильної уваги сучасної педагогіки. Певні аспекти розвитку національної мистецької освіти в Україні дістали відображення в роботах науковців: Н. Батюк, О. Гевко, М. Лазарев, С. Терещенко.

Народне мистецтво відіграє величезну роль у формуванні творчої особистості студента, у розширенні знань про культурно-історичну, морально-духовну спадщину свого народу.

Актуальність теми. Одним із традиційних видів декоративно-прикладної творчості є писанкарство. Людина здавна наносила на шкаралупу яєць чарівні, магичні, знаки. Ще тоді, коли й писати не вміла. Пташині яйця, у свідомості людей споконвіку символізували саме життя. Таїна збереження й зародження нового життя заворожувала людей і, відповідно, спровокувала символічні вірування та ритуали. Передаючи яйце з рук в руки, люди вручали один одному саме життя, ще й розмальовували візерунками й орнаментами.

Так виникли перші «писанки», як почали їх називати люди, адже записані там були й подяка, й прохання.

Слово «писанка» походить від слова «писати», тобто прикрашати орнаментом. Розпис писанок має стародавнє язичницьке коріння, характеризується символічними орнаментальними мотивами – геометричними, рослинними, зооморфними, антропоморфними, які чітко й злагоджено підпорядковуються сферичній формі яйця. Через це писанку справедливо називають твором-мініатюрою.

Дослідженням побутування писанок на Україні, визначенням стилістичних особливостей писанкарства займалися науковці Є. Антонович [1], Я. Запаско [5], Г. Лозко [10]. Символіку українських писанок вивчали О. Білоус [2], О. Васильківська [4], М. Зелік [6], В. Мухматова [11], О. Орлик [4]. Методикою викладання писанкарства в сучасній загальноосвітній школі переймалися педагоги О. Ковальов [7; 8], І. Кушнірчук [9], З. Сташук [2], Ю. Петренко [12]. Разом з тим важливою ланкою навчально-виховного процесу є ознайомлення учнів із національною художньою культурою українців взагалі та особливостями традиційного мистецтва свого краю зокрема.

Метою дослідження є розширення кола професійних знань студентів у контексті краєзнавчої підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Одним із самобутніх видів народної творчості є писанкарство. Кожен регіон має свій художній стиль, свою неповторну кольорову гаму, свої схеми розташування орнаменту тощо.

Відтак писанки Київщини наповнені символічним звучанням, орнаментация рослинного та зооморфного стилізованого мотиву – «сосенки», «рачок», «рибки», «п'явка» тощо. Кольорова гама рожево-червона на чорному тлі із вкрапленням жовтого. Поряд з цими побутували жовто-яснозелено-червоні з рослинним і геометричним орнаментом (свастики, зірки, трикутники тощо). Використовувався в розписах і мотив «дерево життя».

Писанкам Харківщини притаманні теплі кольори – гірчично-маслиново-коричневий на чорному тлі. Орнамент рослинний: калинове, дубове, яворове, кленове листя в оздобленні жовтої «сосенки». Основні лінії білі, «сосенка» жовта, стрижень листків гірчичний, самі листки маслинові, поясок коричневий, тло чорне.

На писанках Чернігівщини та Полтавщини зображено весняну красу – «півонії», «тюльпани», «кукіль». Але найвишуканішими серед писанок цих областей є писанки на білому тлі: на чисто білому полі розквітають червоні та жовті квіти. Разом з цим слід відзначити, що на Полтавщині дещо змінюється орнаментация: зірки, безконечники, драбинки, сіточки, сонечка. Як зразок неперевершеної майстерності – полтавський безконечник, що пройшов білою діагоналлю через сферичну поверхню яйця. Жовта «драбинка» оздоблює безконечник, червоні плями на зеленому тлі надають об'єму виробу.

Писанкам Східного Поділля притаманна червоно-чорна гама кольорів. За орнаментикою їх можна розподілити на групи: хрести, клинки, безконечники, баранячі роги, заячі вуха, рожі, сакви-бесаги, качині шийки, листки, квітки, зірки, вітряки, барилочка. Писанки Поділля вражають подібністю писанкових елементів до елементів на посудинах трипільської культури: мотиви спіралі, змія-вужа, змія-дракона, сонечка, хвиль тощо.

У писанках Західного Поділля переважають солярні, космічні символи: «берегиня», «княгиня», «триніг», «круторога», «зірчаста» – елементи, що залишилися з часів трипільської культури.

У писанках Херсонщини використовувалися символічні орнаменти рослинного світу: «сосенка», «дубовий лист», «тюльпани»; тваринного світу: «метелики», «вовчі зуби». Із геометричних орнаментів найбільшого розповсюдження набула сорокаклинка.

Сонячні барви Одещини передалися писанкам – рожево-червоне тло з лаконічним білим малюнком. «Сосенка», «крапка», «вужик», «свастика», «ламаний хрест», «трилист»: символи вогню і води – символіка Одещини.

Курські писанки мають характерне письмо, тонку роботу, витончене кольорове рішення. Поєднання біло-жовто-червоних кольорів на чорному тлі надає писанкам вишуканості. Широкий діапазон символів, а саме: «сосенки», «хрести», «драбинки», «грабельки», «берегині», «півники», «крапки», «кола» надають писанці враження єдиного цілого.

Львівщина найскравіше представлена писанками Сокаля та Яворова. Художній ефект яворівської писанки не в багатстві кольорів (вони двобарвні), а в умілому поєднанні елементів: «ялинка», «закрутки», «клинці», «дубок», «смерека», «конюшина», «змійки», «сливки», «павук».

Писанки Сокаля цікаві орнаментальною композицією – це рослинний мотив на малиновому, чорному, інколи червоному тлі. Часто на природний колір яйця наносили червоний малюнок, основні мотиви якого – «гачковий хрест», «решітка», «сонечка», «зірки», «метелики», «дубове листя», «курячі лапки», «бджілкі», «вітрячок».

Найширше відомі в світі писанки Гуцульщини та Буковини, особливо – писанки з села Космач, що є неперевершеними творами за ювелірною витонченістю складного геометричного малюнка. Їм притаманна жовтогаряча кольорова гама з червоним на чорному, або бордовому тлі. В орнаменті використовуються зооморфні мотиви: олені, коники, баранчики в оточенні дрібних безконечників, сонечок, драбинок.

В залежності від способу декорування яєць писанки мають різну назву. Найпростіший спосіб декорування – фарбування яйця в один колір. Такі яйця називаються *крашанками*. Їх декоративну виразність підкреслює природна досконалість форми яйця, яка доповнюється кольором. Таке виготовлення яєць характерне для всієї України. Крашанки особливо гарні, коли їх прикрасити орнаментом. Існує кілька технік оформлення крашанок. Одна з них – техніка *дряпання*. Вона полягає в нанесенні витонченого візерунка гостроконечним ножиком на поверхню яйця, пофарбованого в один колір, яке називають «дряпанкою». Їх декор вирізняється тонкою мереживною сіткою візерунків

Мальованки – це яйця, розписані акварельними фарбами, гуашшю або спеціальним лаком з допомогою пензлика. Мальованки не є традиційними і не мають глибоких коренів, на них зображені переважно рослинні орнаменти та сюжетні композиції релігійного змісту.

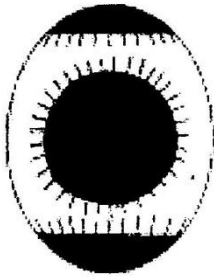
Воскова техніка декорування полягає в поетапному нанесенні воску на поверхню яйця з наступним фарбуванням відповідними кольорами. За методом нанесення воску розрізняють техніки крапання, розписування трубочкою-писачком.

Крапання – техніка нанесення на шкаралупу яйця маленьких крапок, середніх цятків і великих кружалець – плям воску з почерговим занурюванням їх у фарби обов'язково від світлої до темної. «Крапанки» мають своєрідний мерехтливий ефект різнобарвних цятків і плям на червоному, коричневому або синьому тлі.

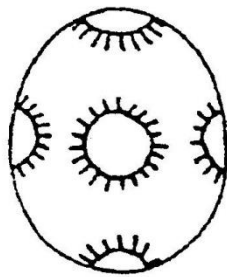
Найдосконалішою є техніка воскового розпису писачком. Вона дає змогу проводити рівномірні лінії різної товщини, втілювати найскладніші композиційні задуми. *Писанки*, виконані таким способом, переважно багатоколірні й відзначаються витонченим ювелірним декором.

Застосовують під час розпису в основному класичну воскову техніку. Вона настільки легка й доступна, що розписування навіть у шкільних умовах не завдасть багато клопоту.

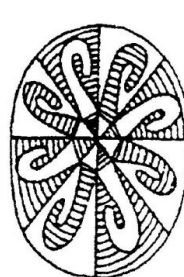
Писанкам властива своя символіка. Основними символами-оберегами, які надавали писанці добродійної сили, були сонячні знаки: сонце, зірки, свастики, які в народі називають «качиними шийками», «ламаними хрестами», «круторогами».

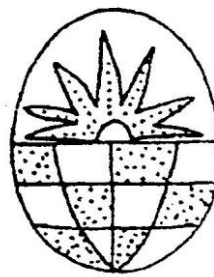
Мал. 1, 2. Сонце.

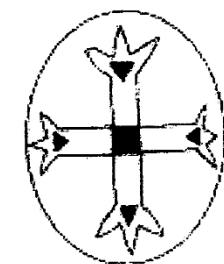
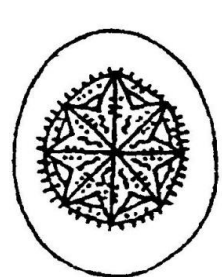
Мал. 3. Сорокопуть.

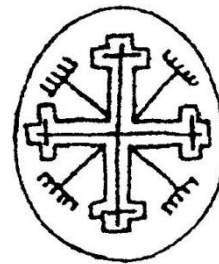
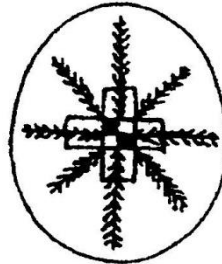
Мал. 4. Решето.

Мал. 5. Зірка.

Мал. 6 – 9. Хрест.

Мал. 10. Церковиця.

Писанки, прикрашені символами сонця, охороняли власника від недуг, нещастя, злого ока.

Рослинні символи – квітки, листки, ягоди символізують життя, силу, вічність, символ дівочої краси, любов, вічне життя, братерство.

Тваринні символи (зооморфний мотив): олень – довге життя і заможність; птахи – відновлення життя і природи; кінь – сила, витривалість; бджола – душевна чистота; павук – наполегливість.

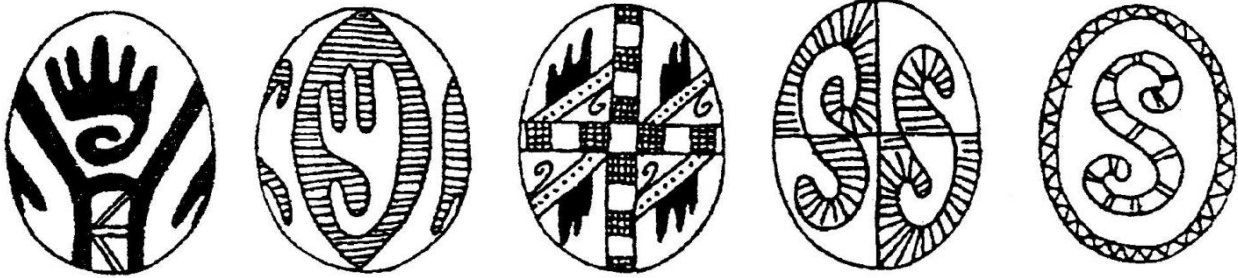
Геометричні символи (ромб, квадрат, поділений на частини з крапками, сорок клинців, граблі, драбина, решето) – символи природи, родючості, пошуку кращого життя.

Антропоморфний мотив – Богиня Берегиня – жіноча постать із піднятими руками зображує Велику Матір всього живого – символ богині життя і родючості.

Християнські символи: хрести, «Серце Ісуса»; написи «Христос Воскрес», церкви.

Мал. 11 – 15. Берегиня.

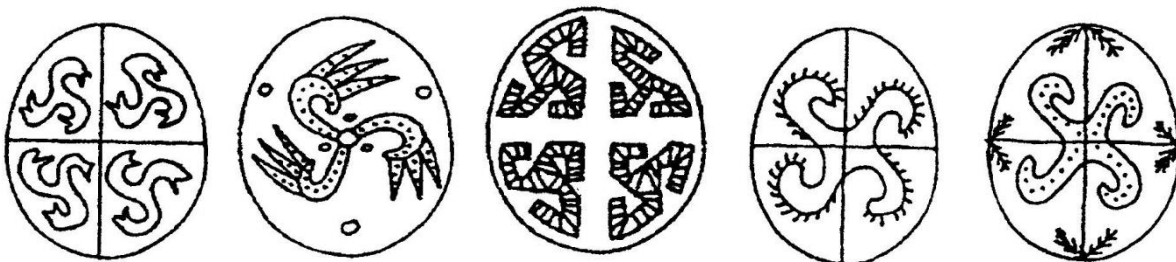

Мал. 16 – 18. Божа ручка.

Мал. 19 – 20. Сигма.

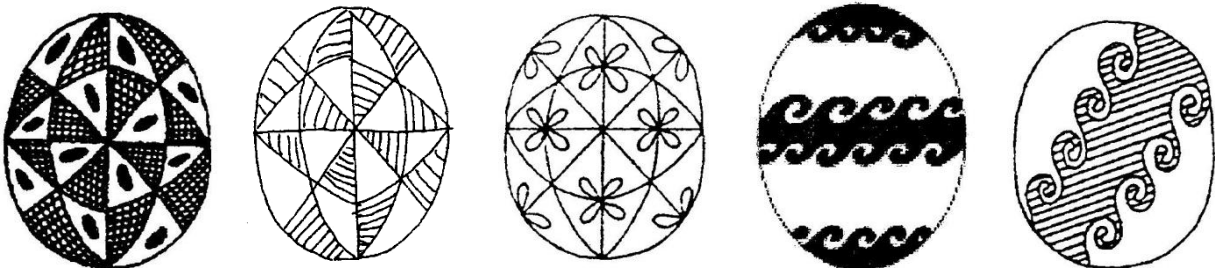
Люди малювали на яйцях його символічне зображення, яке мало вигляд кола, кола з променями, перехрещених ліній із закрученими кільцями. Ці знаки мали свою назву «ружі», «павуки», «рукави», «дідові рукави». До найстаріших форм зображення сонця належить: «триніг» («тригер», «тригверт»), подібний до трьох променів, що виходять з однієї точки, із закрученими в один бік баранячими рогами, які передають ідею триєдності найвищого божества, хрест та його різновид – знак у вигляді двох перехрещених ліній із заламаними кільцями, який у народі має назву «гачків хрест», «ламаний хрест» або «чотириніг», «свастя», «свастика», «сварга». Щодо останньої, то одразу приходить на гадку ім'я верховного слов'янського бога неба Сварога.

Восьмираменна зірка, так звана «ружа», могла позначати різні світила. Якщо вона зображалася з двох сторін яйця, то символізувала сонце, коли ж таких знаків було декілька по всьому полю писанки – то зорі. «Ружі» мали дуже різні назви: «бокова рожка», «сторчова рожка», «повна рожка», «шолудива». З культом сонця був пов'язаний також і культ оленя та коня. За давніми віруваннями, сонце протягом доби перебуває як на небі, так і під землею, і саме олень виносить його вранці на своїх рогах з-під землі на небо. Пізніше це уявлення було перенесено і на коня.

Мал. 21 – 23. Крутороги, баранячі роги.

Мал. 24, 25. Ламаний хрест.

Мал. 26 – 28. Сорококлин.

Мал. 29, 30. Безкінечник.

Визначальне значення у житті людей мала вода, і тому не дивно, що дуже багато писанкових орнаментів містять у собі знак - зигзаг або хвилясту лінію. До символів, що пов'язані з водою належать і такі, що зображають хмари та дощ. Вони переважно мають вигляд трикутників з гребінцями або гребельок. Трикутнички мають бути заштриховані. Деколи біля таких трикутничків є крапочки, що символізують зерно, яке поливає дощ, після чого воно має прорости й дати добрий урожай, – це було своєрідним молінням про небесну вологу. Трикутнички також є на писанках із назвою «сорок клинців».

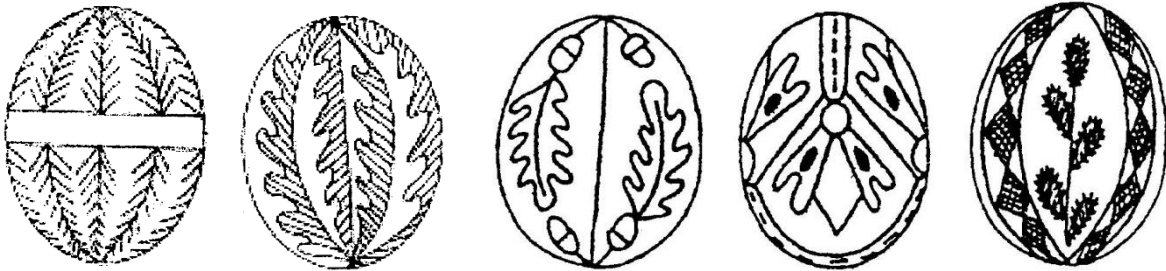
Зараз писанки розписують до свята Великодня, а раніше їх розписували на всі великі свята:

- на Стрітіння – ламаним і наскісним хрестом, щоб сонце посилало більше тепла;
- на свято Колодія – ружу. Дівчата такі писанки дарували хлопцям на знак своєї приязні й кохання;
- на Сорок Святих – сорок клинців;
- на Благовіщення – все те, що росте: дерева, листя, хмелики;
- на Вербну неділю – сонечко, прутики, деревця;
- на проводи – робили писанки темні та сумні.

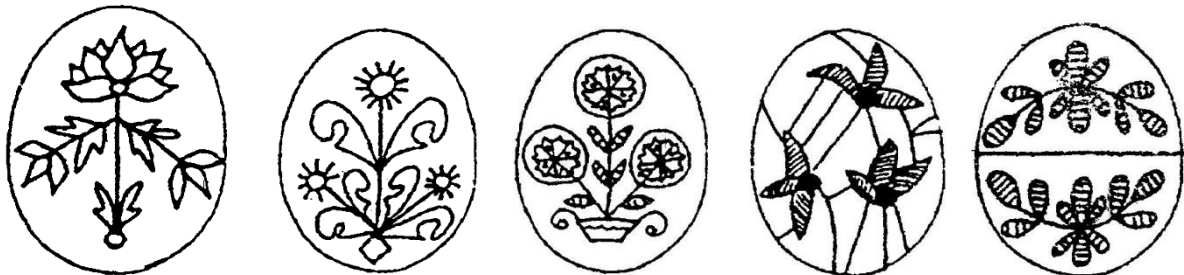
Символіка кольорів у писанкарстві:

- червоний – символ радості, життя, надії, щастя;
- жовтий – місяць, зірки, врожай;
- блакитний, синій – небо, повітря, здоров'я;
- зелений – весна, воскресіння природи;
- бронзовий – земля, дарунки ланів;
- чорний з білим – померлі душі.

Для забезпечення процесу писанкарства необхідні нескладні прилади та матеріали: яйця (курячі, качині, гусячі); оцет; писачок; воскова свічка; ємкості з барвниками.

Мал. 31. Сосенка. 32, 33. Дубове листя. Мал. 34. Кленовий лист. Мал. 35. Котики.

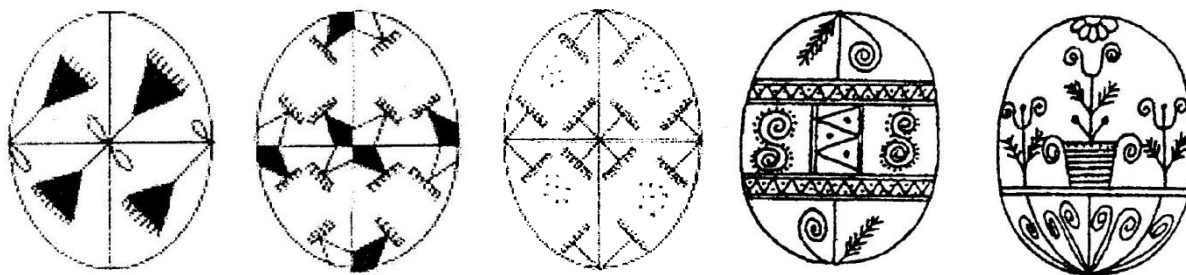
Мал. 36. Дерево життя.

Мал. 37, 38. Вазон.

Мал. 39, 40. Барвінок.

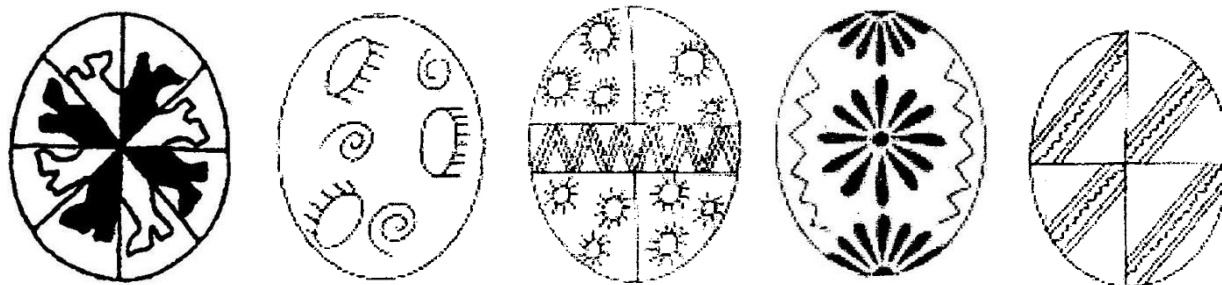
Для виготовлення писанок у наш час використовують переважно курячі яйця з білою шкаралупою, рідше орнаментують качині, гусячі, часом страусині. Розписують бджолиним воском, ледь розрідженим парафіном та різноманітними барвниками натурального походження й хімічними аніліновими фарбами. Природні барвники добувають з кори та коріння дерев і кущів, цибулиння, висівок жита, стебел і цвіту трав, комах тощо. Для обезжирювання поверхні яйця користуються оцтом. Інструменти для нанесення воску і фарби на писанки нескладні. Це писачки з цвяшками і шпильками або з конусоподібними трубочками, ножики для подряпування, пензлики.

Творчість кожного регіону базується на власних національних традиціях. Власне розписування яєць вважається традицією для Сумщини. Наші предки вірили, що писанка має магічну силу. Старі люди і нині вважають писанку особливою святістю, що вона приносить добро, щастя, достаток, захищає людину від усього злого... Писанку треба вміти написати, треба дати належні фарби, треба писати тоді, коли належить.

Мал. 41 – 43. Грабельки.

Мал. 44, 45. Без назви.

Мал. 46. Чобітки.

Мал. 47. Овал.

Мал. 48 – 50. Вода.

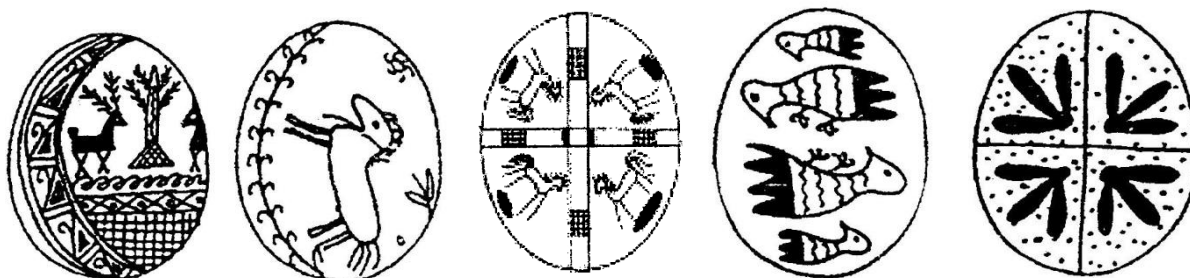
На сьогоднішній день писанкарством займаються на всій території Сумщини. Відроджуються старі традиції, і саме тому особливої ваги набуває необхідність дати вихованцям знання про символи, кольори та магичні знаки, які притаманні писанці Сумщині, і цим, також, формувати національну свідомість та любов до Батьківщини які, в першу чергу, повинні бути популяризаторами та пропагандистами традиційних народних ремесел свого регіону, а також, розширити і поглибити їх знання про символіку писанкарства на Сумщині.

Для того, щоб виготовити писанки треба зробити такі операції:

1. Підготування яйця до малювання;
2. Розмітка, поверхні яйця;
3. Нанесення воскового рисунку;
4. Фарбування;
5. Зняття воску.

Перед тим, як почати роботу треба знати яка символіка притаманна Сумщині.

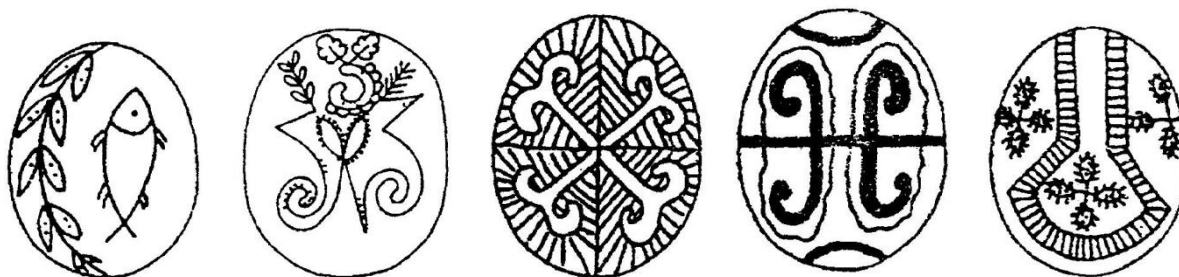
Більшість орнаментів, які збереглися до нашого часу, безперечно, давнього походження, це знаки спілкування наших пращурів з природою, всесвітом, з тим духовним началом, яке керує усім. Згодом утворилася ціла система знаків. Певні символи часто набували нових значень. Символи, які зображали сонце, було одніні з найпоширеніших на всій території Сумщини.

Мал. 51 – 53. Зооморфний мотив.

Мал. 54. Сороки.

Мал. 55. Курячі лапки.

Мал. 56. Риби. Мал. 57. Крутороги. Мал. 58, 59. Баранячі ріжки. Мал. 60. Драбинка.

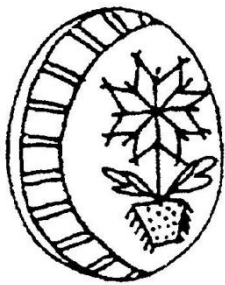
Трикутнички також є на писанках Сумщини із назвою «сорок клинців». Це справді 40 трикутничків, на які поділена поверхня яйця; вони писані по білому полю, через один або заштриховані, або замальовані у різні кольори. Кожен клинець був присвячений певному виду діяльності людини, або явищу природи, наприклад: сонцю, місяцю, зорям, землі, воді, повітрю, оранці, садівництву, бджолярству, скотарству тощо. При малюванні таких клинців треба було відповідно приговорювати і приспівувати певні гаївки. Ще на Сумщині «сорокаклинку» малювали на свято «Сорок святих», малюючи її, – треба було загадати на кожен клинець побажання і вірили, що воно обов'язково здійсниться.

На багатьох писанках Сумщини є зображення *сосонки*. Вона, як правило, жовтого кольору і є знаком земної рослинності.

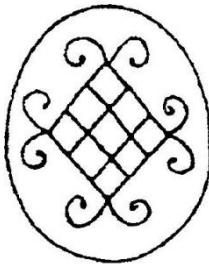
Дуже багато є писанок із рослинним орнаментом, які мають назви різних дерев (та їх частин) і квітів: «виноград», «дубові листки», *тюльпани*, «квітки», «орхідеї», «клиновий лист», «яблуня», «явір». Іноді вони виступають у ролі світового дерева, з допомогою таких писанок намагалися вплинути на добрий врожай. Дарували писанки з дубовими листочками, бажаючи рідним та знайомим міцного здоров'я та довголіття.

Достатньо на писанках і тваринних мотивів: «пташки», «сороки», «рибки», «козлики». У різних випадках вони могли позначити або різні рівні світобудови, або бути атрибутами Берегині й водночас впливати на приплід худоби.

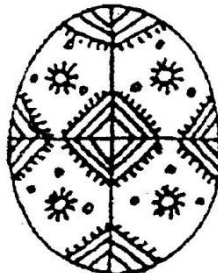
Цікавим елементом, який характерний маже для всієї території України, є «волове око». Дослідник Є. Беняшівський розшифрує його як око бога Велеса, що у віруваннях давніх українців був опікуном худоби, а отже, богом достатку: й тому око, яке зображали двома або трьома концентричними колами, мало пильнувати за господарством [4, 45].

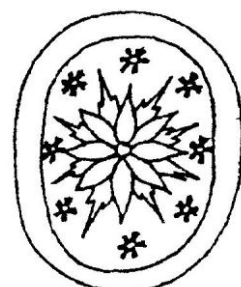
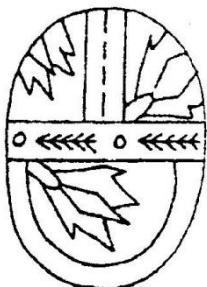
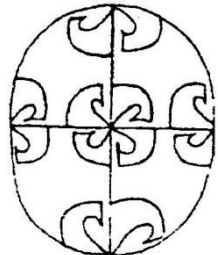
Мал. 61. Вазон.

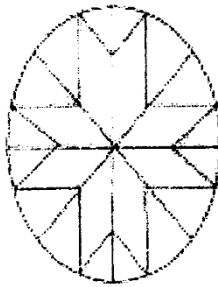
Мал. 62 – 64. Ромб.

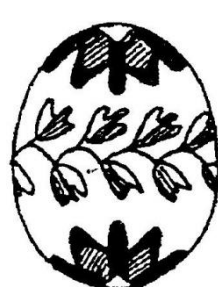
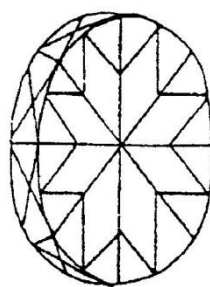
Мал. 65. Свастика.

Мал. 66, 67. Трав'янци.

Мал. 68, 69. Зірка.

Мал. 70. Хмелик

Ще в дохристиянський період у багатьох народів світу, зокрема у слов'ян, був звичай весною, в квітні – на початку травня, обдаровувати одне одного «красними яечками» – крашанками. Цей звичай був пов'язаний з народними уявленнями про яйце, яке уособлювало оновлення природи, було символом весни, перемоги життя над смертю. У народних легендах писанка наділяється силою, здатною оберігати людей, стримувати лихі сили природи. Їх дарували на знак перемир'я та дружби...

Декілька слів про те, які треба дарувати писанки, враховуючи вік та стать людини. Дівчатам дарують чарівне яечко із зображенням зірки або квіточки; хлопцям – із дубовими листочками – символ сили; господиням – яйце жовтого кольору – символ достатку. Писанки, розфарбовані в чорний з білим кольори, клали на могилку, вшановуючи померлих.

Пізніше, після введення християнства, писанка ввійшла в обряд святкування Великодня. Через крихкість матеріалу взірці минулих століть не збереглися. Оцінку цьому оригінальному виду народного мистецтва можна дати лише на основі збірок початку ХХ ст. У радянський час писанка, втрапивши свій культовий зміст, відігравала роль сувеніра й у такий спосіб збереглася.

Люди вірили і вірять у силу писанок, та на свята пишуть, розфарбовують чудові вироби своєрідного мистецтва і для майбутніх вчителів образотворчого мистецтва дуже важливо знати про писанкарство, яке поширилося на всій території Сумщини тому, що сучасний світ не може існувати без погляду в минуле.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
2. Білоус О. Школа писанкарства : учбово-методичний посібник / О. Білоус, З. Сташук. – К. : Наукова думка, 2000. – 28 с.
3. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. / Б. Бутник-Сіверський. – К. : Мистецтво, 1966. – 224 с.
4. Васильківська О. Символіка української писанки / О. Васильківська, О. Орлик // Вісник книжкової палати, 2002. – № 5. – С. 45 – 47.
5. Запаско Я. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва / Я. Запаско. – Львів : ЛУ, 1969. – 192 с.
6. Зелік М. Пише писанки бабуня, пише мама, пишу я / М. Зелік. – К. : УЦНТ, 1992. – 48 с.
7. Ковальов О. Декоративно-прикладне мистецтво в школі : навчальний посібник / О. Ковальов. – Суми : Університетська книга, 2006. – 144 с.
8. Ковальов О. Методика викладання декоративного мистецтва : навчальний посібник для вузів / О. Ковальов. - Суми : Мрія, 1997. - С. 5 - 24
9. Кушнірчук І. Мистецтво виготовлення писанок в Україні / І. Кушнірчук // Початкова освіта, 2005. – № 13 – С. 7 - 9.
10. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – Харків : Див, 2005. – 270 с.
11. Мухматова В. С. Дохристиянське походження писанки. Оберегова символіка у писанкарстві / В. С. Мухматова // Все для вчителя, 2002. – № 7. - С. 28 - 32.
12. Петренко Ю. П. Образотворче мистецтво у школі / Ю. П. Петренко // Посібник для вчителя, 2004. – № 12. – С. 45 – 49.

ЗМІСТ

Євтух М.Б. Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу.....	3
Михайличенко О.В. З історії розвитку науки та становлення навчальних дисциплін: природознавство.....	8
Іваній О.М. Правова підготовка майбутнього вчителя в навчальному процесі педагогічного вузу.....	25
Снагощенко В.В. Педагогічні умови ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів історії засобами музейної педагогіки.....	29
Штань О.О. Творча спадщина А.С. Макаренка в аспекті управління навчально-виховним закладом.....	36
Шапкіна Н.М. Роль і значення перекладу в історії європейської освіти.....	40
Марченко Т.М. Особливості системи правознавчої освіти в Україні.....	47
Плавуцька-Луценко Я.Ю. Педагогічні та політичні погляди Шарля Монтеск'є у трактаті «Про дух законів».....	52
Моцак С.І. Роль краєзнавства у формуванні історичної компетентності учнів.....	56
Єпик Л.І. Формування пізнавальної активності учнів засобами дидактичної гри.....	59
Крамська С.Г. Чинники формування особистості майбутнього вчителя музики.....	62
Мандрико О.О., Снагощенко В.В. Мультимедійна презентація як засіб підвищення ефективності уроку історії	64
Терещенко О. Сучасний урок літератури: Творчість Тараса Шевченка – мистецький ідеал Івана Нечуя-Левицького.....	69
Старева А. М. Концептуальна модель формування предметно-методичної компетентності майбутнього вчителя суспільствознавства в умовах ступеневої освіти.....	73
Єрмоленко А. О. Методика проведення практичних занять з історії в 5-му класі.....	76
Баландюк Р. Г. Висвітлення економічної складової у змісті шкільного курсу історії у сучасній зарубіжній педагогіці.....	81
Василюк О.С. Особливості застосування навчальних технологій у викладанні історії та української літератури для учнів 8-9 класів загальноосвітньої школи	84
Ткаченко В. М., Юрійчук М. В. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії на прикладі історії села Новосілка Тернопільської області.....	88
Ємельяненко А.Л., Снагощенко В.В. Формування мотивації до навчальної діяльності учнів на уроках історії	93